

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՌՈՒՆՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԱՐԵՆԻՆԻՆԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՄ ՇԱՐԱԹ 15 ՄԱՅԻՍ 1876

ԹԻՒ 1040

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ի մասին Արևելեան խնդրոյն՝ մեծ տէրութեց յէջ եղեալ համաձայնութիւնն վերահաստատեցաւ Պէրլինի մէջ ի խորհրդակցութեանն՝ որ տեղի ունեցաւ ի մէջ Ռուսիոյ և Գերմանիոյ կայսերաց ի ներկայութեան Գորդադով իշխանին, Պիսմարք իշխանին և Անտրասի կոմսին :

Այս խորհրդակցութեանց արդիւնքն եղած է, կըսեն, զինադադարում մի տնօրինել և ապաստել որ Բարձրագոյն Դուռն ի գործ դնէ զխոստացեալ նոր բարեկարգութիւնները Պոսնիոյ և Հէրսէկովինի մէջ :

Սակայն հաշիւի ԿՕյադուլ օրագիրն իւր թուոյն մէջ որ ի 7 Մայիսի (ն. թ.) նոր տեղեկութիւններ կը հրատարակէ յարաբերութեամբ երկրորդ առաջարկութեան միոյ՝ որ Անտրասի կոմսն մատուցեր է Պէրլինի խորհրդակցութեանն, իբրեւ հիմն հաշտութեան ապստամբեալ գաւառացի : Այս երկրորդ առաջարկութեան նպատակն է, կըսէ յիշեալ օրագիրն, բաժանումն երկուց տարրաց՝ այսինքն մահմէտականաց և քրիստոնէից՝ որ ըսել է վերագաւառել միջին դարուն մէջ հաստատեալ իրաւասութեանց, որոց արժէքն արդէն փորձուած է վստօյի Սէրպիան այս կարգադրութեան ներքեւ ապրեցաւ յիսուն տարին աւելի (1815էն մինչև 1867) : այսինքն միևնոյն երկրին մէջ երկու իրաւասութիւնք կային : մէկը՝ մահմէտական և միւսն՝ քրիստոնէայ : Այս երկրորդ առաջարկութիւնն ևս հաշիւի ԿՕյադուլ օրագրին նայելով, երկու իրաւասութիւն հաստատել կը տնօրինէ Պոսնիոյ և Հէրսէկովինի համար՝ մէկը օսմանեան և միւսն քրիստոնէայ : Մահմէտականներն՝ օսմանեան իրաւասութեանէն կախում պիտի ունենան և քրիստոնէայք քրիստոնէայ իրաւասութեանէն իսկ այն դիւրորէնց մէջ ուր բնակչաց մեծագոյն մասն քրիստոնէայ է, միմիայն քրիստոնէայ իրաւա-

սութիւն պիտի լինի : Օգոստոսիաւ Սուլթանն իւր վերահայեցողական իրաւունքն ուղղակի պիտի գործադրէ ի վերայ մահմէտական ժողովրդեան, իսկ քրիստոնէայ ժողովրդեան վերայ զնոյն իրաւունքն անուղղակի կերպիւ պիտի գործադրէ իւր հարկատու կառավարիչ իշխանաց միջոցաւ : Այլև Բարձրագոյն Դուռն հաստատուն պիտի պահէ զպահապան զօրազնդերն զորս ունի Պոսնիոյ և Հէրսէկովինի բերդերուն մէջ :

Ահա այս օրինակ է, կըսէ վերոյիշեալ օրագիրն, Անտրասի կոմսին երկրորդ առաջարկութեան համաձայն բովանդակութիւնն : Այսու ամենայնիւ գաւառապետարի կերպի մեղայտ պիտի առաջարկութեան զգոյթութիւնն : և եթէ ստոյգ ևս լինի, չեմք կարծել որ Բարձրագոյն Դուռն ընդունի այնպիսի առաջարկութիւն մի, երբ կայսերական զօրազնդերն իրենց երեւելի յաղթութիւններովն օրոքսօրէ նուաճելու վերայ են զապստամբութիւնն :

Սէլանիկի մէջ տեղի ունեցած ամենացաւալի եղեւնագործութիւնն՝ այսինքն Գերմանիոյ ու Գաղլիոյ հիւպատոսաց սպանումն յոյժ տխուր տպաւորութիւն ըրաւ Եւրոպիոյ տէրութեանց վերայ, այսու ամենայնիւ քաղաքային կերպարան մի չունենալով, ոստիկանութեան ատենանին առջև դրուելու ոճրագործութիւն մըն է : որոյ հարցաքննութիւնն կը շարունակուի Սէլանիկի մէջ : ուր արդէն ի գլխաւորաւ յանցանորայ ութ հոգի կախուեցան : Բարձրագոյն Դուռն որ Պէրլինի և Փարիզի օսմանեան դեմագանաց միջոցաւ, իւր խորին ցաւակցութիւնն յայտնեց Գերմանիոյ և Գաղլիոյ կառավարութեանց, պատրաստ լինելով Սէլանիկի ամենագոյնի գեղարկութեան համար արգարութիւն ընել անաշուպէս և խնդրուած օրինաւոր հատուցում տալ, նմանապէս հարկաւոր զգուշութիւններն ի գործ դնել վստօյ ապահովութեան հիւպատոսաց ապագային մէջ, տարակոյս չկայ թէ շու-

տով պիտի կարգադրուի այս ցաւալի դէպքը : Եւ այս բանին երաշխաւորութիւն կը համարուի նորընտիր Մեծ-Եպարզոս բարձրաւ Մէհմէտ Բիւշտի փաշային հեռատես իմաստութիւնն և գործունեայ խոհմտութիւնն նախարարաց, յորոյ շրջապատեալ է Նորին Բարձրութիւնն :

Պէրլինէն ամսոյս 6-18էն դրեալ նամակներն կը ծանուցանեն թէ՛ ըստ դատողութեան գլխաւոր օրագրաց՝ վերջին խորհրդակցութեանց մէջ երկու կայսերաց առաջին նախարարաց կողմանէ եղած որոշումներովն ընդհանուր խաղաղութիւնն վերահաստատեցաւ : Նոյն իսկ Բէրլին-պուրկի օրագիրն կը վկայէ թէ Եւրոպիոյ քաղաքային կացութիւնն ոչ է այնչափ երկբայական կամ վտանգաւոր ինչպէս որ կը տեսնուէր նախքան զառաւուր ինչ :

Մահաւոր նշանակութեան արժանի են նաև Յրանչիսկոյ-Յովսէփ կայսեր խօսքը՝ զոր առաւորձօնեցարական պատգամաւորներն ընդունելու առթիւ զրուցեց Բէշտի մէջ : Նորին վերահիւանութիւնն ասաց թէ՛ Արևելքի մէջ պատահած դէպքն ևս քան զէս ամբացուցին զյարաբերութիւնն երկու կայսերաց և երկու շաղկապ : որով ապահովեցաւ Եւրոպիոյ խաղաղութեան հաստատութիւնն : Աւստրո-հունգարիոյ վերահիւան յաւելցոյց թէ կը յաւանդուի, որ տէրութեանց ջանքն ի պաշտպանութիւն ջանիցի Բիւրան առ ի կատարելագոյն հանգարտեցնել զապստամբեալ գաւառսն իւր, առանց յաջող վստօյն պիտի չմնան :

Իրաց այս խաղաղասիրական փոփոխութեանն ապացոյց կը համարուին նախ Գերմանիոյ Պոսնիոյ գրամաղելլին հարկերին 3 1/2ի իջնելն : երկրորդ՝ Հունգարիոյ զինուորական պիւտճէին 750,000 Ֆիորլին նուազ որոշուիլն, և վերջապէս Բուսնիոյ ներկայ 1876 ամին զինուորագրութեան ի կախ մնալն, ինչպէս կը ծանուցանէ Պոլքրէշէն ամսոյս 7էն հասեալ հեռագիր մի :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՈՍ ՆԱԽԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (1)

Ութ և տասներորդ ամի հանգիսի հարցաքննութեան ուսմանց աշակերտութեանց Ս. կատարին օրիորդական դպրոցին Նորմալայու, հաստատելոյ ի մեծարգոյ հայրենասէր Պարոն Մանուկայ Որդանանեան, բնակելոյ ի Պադալիա (Հնդկաստան) :

Համաձայն գրաւոր յայտարարութեան արժատեք Մետրովայ Կ. Դաւթեանց, համարակալի օրիորդական դպրոցին, ի 13 Մարտ ամսոյ՝ յաւուր տօնի անուանակոչութեան մեծարգոյ պաշտօն Մանուկայ Որդանանեան հայրենասէր հիմնադրի նոյն դպրոցին, յետ տեսանելոյ զուրբ արհուրդ պատարագի յեկեղեցւոյ մենաստանին կուսանաց, բազմութիւնք յոյժ հոգեւորականաց, պարոնայց և տիկնայց Նորմալայու խմբեցան խունցան ի հոյակապ և ի մեծաշէն

(1) Ըստ գրութեան գերա. Խաչատուր վարդապետի կարգադրութեան՝ առաջնորդական Փոխանորդի Վ. մեծափրկեան վանոց՝ ընդ ամսաբուրով 9 Սեպտեմբր, արեւմտեան համարեցար հրատարակել զներկայ յոյրածն. սակայն հարկ համարիմք այս առիթ յուշածել Նորին Պարագայատուութեան քի ոչ է արժան նմա զլաւալ միջոցն ցայտօր գրաւորագրութիւն իւր գնեկ վասն միոյ օրինակի Արշալուստոյ : մանաւանդ զի յիշեալ խաղաղութիւն վարդապետն՝ որպէս լսեմքս, ոչ է գուրկ ի նորատարեցնել եւ ունի գեղեցիկ դրամագրութիւն մի :

դպրոցական դահլիճն և բազմեցան իւրաքանչիւր յաթիւս և կամ ի տեղի իւրեանց : Շարեալք կային ի վերայ գրասեղանոց գրչութիւնք, ցուցակ և յիշատակութիւնք ուսմանց և ասորէն գործեալ ձեռակերտք ամենայն աշակերտութեանց, զորս նախ հանդիսականք միառմի տեսին և հաւանեցան, ապա զառաջինն՝ քաղցրաձայն ներգաշնակեցին աշակերտութիւնք զերգն որոյ սկիզբն յօգի «Մեծ են փառք քո, Տէր», երկրորդ՝ քննեցան առաջին դասքն բարձրաձայն ի վարժապետէ իւրեանց ի Պ. Աւետիսէ Կ. Մ. Զօհրապետնց՝ ընթերցմունս և ի բառական մեկնութիւնս սրբոյ Աւետարանին, ի «Հաւատապատում» քրիստոնէութիւն Մտերայ Մագիստրոսի, ի համառօտ պատմութիւնս Հայոց, ի քերականական հարցմունս մասանց բանի և նշանակութեան նոցա և ի հաշուեկրտութիւնս ըստ թուաբանական կանոնաց և այլն : և ամենայն հարցմանց անյապաղ տային զպատասխանիս : և որով ցուցանէին զվարժութիւնս իւրեանց ի նոսին՝ յօւրախութիւնս սրտի հանգիսականաց : Նայնպէս և երկրորդ դասքն ևս քննեցան ի վարժ ընթերցմունս և ի բառական թարգմանութեան սրբոյ Աւետարանին ի գրաբարէ յաշխարհաբարն, ի քրիստոնէութեան և ի հայիւս, ի գումարմունս թուոց և ի գրչութիւնս, և վարժ երեւցան ընդունելով վարախուսանս բազմականաց : Յետ այոր եղանակեցաւ միւս երգն քաղցրաձայնութեամբ, որոյ սկիզբն է «Մեծ են դու Տէր, մեծ են փառք քո Աստուած հօր» : Եւ ապա քննեցան աշակեր-

տուհիք Պ. Յակոբ Կարապետեան դասաւանդին և կրթեալք գտան ի վերջանութեան և ի բառական թարգմանութիւնս սրբոյ Աւետարանին ի համառօտ քրիստոնէականութեան, ի գրչութիւնս, ի հայիւս և յայլ գաս : և քաջալերեցան ևս քան զէս յառաջագոյն գտանիլ Ջինի այսոցիկ ներգաշնակեցին կարի ողեշարժ եղանակաւ զազգային երգն՝ «Տէր Արամ, Արամ» որով յեռանդն ազգասիրական վառէին սիրտք ամենեցուն ի լսելն :

Յաւարտել սոցին, ութ աշակերտութիւնք յառաջին դասէն զոյգ զոյգ երանէին ի վերայ բարձրաւանդակի միոյ որ ի միջավայրին և բարձրաձայն առողջանութեամբ հարցեալք ի միմեանց ընթերցմունս զհամառօտ ճառս և զտեսնաւորոյ ի վերայ քաջագոյն գեղացանց մերոց նախնեաց : Նշանաւոր եղև ի սոսին չափարանեալ հարց և պատասխանին «Զարդասէր մօր» և ուսումնասէր դատեր : զոր երկու աշակերտութիւնք գեղեցիկս ընթերցան և զմայլեցուցին զգաւս թէ պարոնայց և թէ տիկնայց տեսանելով այնու զի օրիորդք զուսումն առաւել գերադասէին քան զաշխարհային զարգս և զաւելորդ պէրանս իդական սեռին և վասն այլոց, և բաւականին յուցին զուրախութիւնս սրտոյ իւրեանց և զուրախեցին զնոսին :

Յետ վերջանալոյ այսոցիկ ամենայնի յատենս խաղաց Պ. Աւետիք Կ. Մ. Զօհրապետնց վարժապետն և ազգու ներգործութեամբ արար զեղեցիկ և իմաստալից ատենախօսութիւն մի :

—Սորոյ է թէ Կ. Պօլսոյ իւրէմաներուն և սօփ-տաներուն մէջ յանցեցումն փոքրիկ խո ովու-թիւն և խորտում մի տեղի ունեցան 'ի յայտա-րարութիւն զգոհութեանց իւրեանց ընդ գէմ ընթացից նախորդ Մեծ—Եպարգոսին և նախորդ շէյխ—Իւլ—Խալափին, սակայն յորմէ հետէ կայ-սերական հրովարտական Մեծ—Եպարգոսի ծայ-րագոյն պաշտօնն Մէհմէմէտ Բիւլտի փաշային և շէյխ—Իւլ—Խալափի բարձր պաշտօնն խայրուլաճ էֆէնտիին յանձնեցան, նմանապէս յորմէ հետէ Հիւսէյին Աֆէնի փաշան պատերազմական գործոց նախարար և Ապտիւլ Բէրիմ փաշան սէրտարը Էքրէմ անուանեցան, հասարակաց անդորրու-թիւնն և բարեկարգութիւնն կատարելապէս ապահովեցան յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ :

Կըհաւաստեն թէ Միթհատ փաշան, Տէրվիշ փաշան և Նամիք փաշան՝ կայսերական հրամա-նաւ, նախարարաց խորհրդոյն անդամ կարգուե-ր են առանց իւրաքանչիւրոյն յատկացեալ մաս-նաւոր պաշտօնի :

Չկնի նախարարական խորհրդակցութեան միոյ՝ որ տեղի ունեցաւ ամսոյս 4ին 'ի պաշտօնա-տունն պատերազմական գործոց, բարձրաւ սէր-տարը Էքրէմ Ապտիւլ Բէրիմ փաշան հետեւեալ օրն մեկնեցաւ յԱլէքիանուպօլիս և 'ի Զիլիպէ երթալու, ուր այս գաւառաց կացութիւնը պի-տի քննէ, իւր ներկայութեամբը ահաբեկ եղ-եալ բնակիչներն պիտի քաջալերէ և թաթարա-զարճքի ու Սոֆիայի մէջ պատահած խռովու-թեանց պատճառներն իմանալով կայսերական կառավարութեանը պիտի հաղորդէ :

ԱՉՓԱՅԻՆ

Կ. Պօլսոյ ազգային Պատրիարքարանէն հե-տեւեալ յայտարարութիւնն յուղարկեցաւ մեզ 'ի հրատարակութիւն

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

Սուրբ Էլմիաճնի Սինօգէն ներկայ տարւոյս 1 Մարտ ամսաթուով և 431 թուահամարաւ եկած պաշտօնագիր մը հետեւեալը կը ծանուցանէ :

Բնիկ Ռուսիոյ Աղէքսանդրապօլ քաղաքէն Մարտիրոս վարդապետ Տօնականեանց՝ որ եր-բեմն սրբոյն Գայիանեայ վանուց վանահայրն էր, 1866 թուականին փախչելով գաղտնի իւր պաշ-տօնատեղիէն՝ Աղէքսանդրապօլ կերթայ և անդ-

ի վերջարանութեան արժանապէս գրուածեաց զհայրենասիրական բարերարութիւն մեծարգոյ Պ. Մանուկայ Որդանանեան, որ յուրեւեալ ամաց հետէ անընդհատ բաւականին գումարս օժանդակեալ և օժանդակէ միշտ վասն ուսմանց աշակերտութեանց, որ իբրեւ զիւր թափել 'ի լապտեր մտաց նոցա ոչինչ զլանայ ազգասիրա-բար . և բաց յայց և բաց 'ի մեծաքանակ ծախ-սարարութեան վասն հոյակապ կառուցման և մեծաշէն դպրոցական դահլիճն նախ քան զամս ուրիշ տարն, յայսմ ամի է որ՝ վասն առաւել ընդարձակեցումն զայն 'ի հանդուրժութիւն հանդիսականաց յայսպիսի ընդհանրական քնն-նութեան և վասն ըստ օրինի կարելոյ կատարել զեղանակ հարցաքննական պարտաւորոյն, ոչ զլացաւ զծախսն առաւել քան զհարկուր թու-մանս, որով 'ի հիմանց կառուցաւ նորոգ միւս մեծ սենեակ՝ կից առաջնոյն, որպէս տեսանէք. ուստի և սակս այսպիսի անզոյք բարերարու-թեանց նորա, որ ինքն անկարօտ այնպիսի լապտերաց 'ի կարօտութիւն հայրենակցաց իւ-րոց զիշեալ առնէ զայնս 'ի լուսաւորութիւն նոցա, ըստ պատշաճի արար բարեմաղթութիւնս առ Աստուած՝ երկարել զթեյ պատուական կե-նաց նորա և 'ի խնամս ողորմութեան իւրոյ ան-քոյթ պահպանել ցիւրիկն ծերութիւն, և երկ-նային քաղցր օրհնութեամբ օրհնել զնա 'ի յոյս և 'ի միեկնութիւն նոյն գաղտնի և հոգեւոր գաւազան իւրոց աշակերտութեանց, այնոցիկ :

Դեղգ Կ. Մ. Զօհրապէանց :

Նորվուլս, 26 Մարտ 1876

մանկավարժութեան կը պարտաւոր . սակայն իւր անհանդարտ և խռովայող բնաւորութեամբը չկրնայով մնալ անդ . քանի մը տարիէն Տաճկաս-տան կանցնի, ուր կը յաջողի Ղօշափանուց վա-նահայրութիւնը ձեռք բերել ունէ եղանակաւ : Բայց անդ ևս չկրնայով շարունակել առանց գի-տութեան կեդր. կրօնական ժողովոյ կը դառնայ 'ի հայրենիս իւր, և հոն ոչ միայն 'ի նպաստ ան-ձին ինքնուրոյն հանգանակութիւններ ընելու, այլև անվայել գնացիւք ժողովուրդեան գայթակ-ղութեան և բամբասանաց առիթ տալու կը-յանդ գնի : Թէև 'ի հոգեւոր իշխանութենէ շատ անգամ՝ կը խրատուի, կը յանդիմանուի, բայց չզգաստանար բնաւ և ապերասան ընթացից մէջ կը յարատեւէ :

Մինչդեռ Ս. Էլմիաճնի Սինօգէն յիշեալ վար-դապետն 'ի Սեան զրկելու և հոն զանի ապաշ-խարանաց ենթարկելու վճիռ կուտայ, նա չու-ղելով հնազանդիլ տնօրէնութեան հոգեւոր իշ-խանութեանն՝ գաղտ իմն յերեւան կը մեկնի, քաղաքական իշխանութեան կը դիմէ և բողոք կը բառնայ . և երբ կը տեսնէ՝ թէ ձեռնուռնայն կը մնայ իւր անիրաւ բողոքանաց մէջ, նորէն Աղէքսանդրապօլ կերթայ իւր անուղղայ և գայ-թակեցեցուցի ընթացքը շարունակելու. ընթացք մը՝ որ հակառակ էր կանոնաց կուսակրօն հոգե-ւորականութեան և քրիստոնէութեան և մարդ-կութեան . մանաւանդ զի նա առ ոչինչ գրեթէ իւր խռովայող բնաւորութիւնը և անվայել ու գայթակեցուցիչ բարքն ուղղելու համար հո-գեւոր իշխանութեան կողմանէ գործադրուած համոզողական կերպերը բողոքովին կը միտա-նայ, և իւր ընդգէմ կանոնաց եկեղեցւոյ և քրիստոնէութեան վարած անառակ և ստահակ գնացքը կուգէ յառաջ տանիլ : Ուստի Սինօգէ՝ ամենայն Հայոց վեհա. Հայրապետի հրամանաւ՝ լուծեց իսպառ 'ի քահանայութենէ յիշեալ Տօ-նականեանց Մարտիրոս վարդապետն ըստ կանո-նաց Ս. Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց՝ իբրեւ ան-արժան կոչման իւրում . և ընդ նմին հրաման զրկեց Աղէքսանդրապօլու Հայոց հոգեւոր կա-ռավարութեան որ զնա յատեան կոչէ, ու վե-ղարը, փիօնը և ուրիշ հոգեւորականի վերաբեր-եալ սքեմը մերկայեցնելով 'ի նմանէ՝ յանձնէ զինքն Քաղաքական տեսչութեան, որ զանի հարկատուաց կարգն անցնէ :

Բայց քանզի լուծած է թէ նոյն Տօնականեան-ցը նորէն Տաճկաստան փախած է խաբել զպար-զամիտս, ուստի ըստ հաճութեան վեհա. Հայրա-

Յանցեցումն Բարձրագոյն Դրան կողմանէ 'ի մասին ապահովութեան կտակաց ոչ—մահմէտա-կան ժողովրդոց՝ հրամանագիր մի յուղարկեցաւ Կ. Պօլսոյ ազգային Պատրիարքարանին . որ ըստ ժամանակին հոգ տարեալ հարկաւոր պատաս-խանն տուաւ :

Ահաւասիկ պատճենն նոյն հրամանագրին :

Օգոստոսիաւ կայսրը իր հրովարտակովը հրա-մայած ըլլալով որ գաւառաց մէջ ոչ—մահմէ-տական հպատակաց կտակագրերը ապահովու-թեան տակ առնուին, և խնամակալ ունեցող ոչ—մահմէտական որոց ժառանգական խնդրոց միջամտութիւն չըլլայ, միայն թէ երբ գանգատ ըլլայ թէ խնամակալ մը որքին ստացուածքը կը վատնէ, այն ատեն կառավարութիւնն իր հսկո-ղութեան ներքեւ առնու :

Աս այս պարտաւորաւորաբար տնօրինելու թէև պիտի ձեռնարկուի, սակայն խնամակալ չունե-ցող այսինքն անոք և անտէր ոչ—մահմէտական որոց ստացուածքը չմխտեւելու համար սահման-ուելիք կանոնին վրայօք պատրիարքարանաց կտրծիքնքն առնուլ հարկ եղած ըլլալով, Գոր-ծադիր Բարձրագոյն ժողովոյն որոշմամբ, ինչ-պէս միւս Պատրիարքաց և կրօնապետաց յանձ-նարարուած է, նոյնպէս և Չեր Սրբազնութեանը կը յանձնարարեմք որ շանագիր գտնուիք պէտք եղածը շուտով գործադրել և տեղեկագրել :

Ահաւասիկ պատասխանն, որ տրուեցաւ յազգային Պատրիարքարանէ :

Արքունի հրովարտակին մի տրամադրութիւնն ալ Օսմանեան Պետութեան Քրիստոնեայ հպա-տակ ազգաց կտակաց գործադրութեան ապա-

պետի ամենայն Հայոց՝ կարեւոր կը համարի Սին-օգէ տեղեկութիւն տալ ազգային պատրիարքա-րանիս 'ի պարտաւորաւորաբար տնօրէնութիւն :

Արդ. Կ. Պօլսոյ կեդր. վարչութեան կրօնակա-ն ժողովոյ որոշման համաձայն ներկայ պաշտօնա-կան Յայտարարութիւնս կը հրատարակուի յամս. նայն ազգային լրագիրս Տաճկաստանի, որպէսզի գերա. Առաջնորդք գաւառաց, տեղապաշք, փոխանորդք, վանահարք և քահանայք գիտ-նալով թէ նոյն Տօնականեանցը զրկուած է պա-տահետ 'ի հոգեւոր կոչմանէն և չէ նա հոգեւոր պաշտօնեայ Սուրբ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, չընդունին զնա երբեք քահանայ կամ վարդա-պետ, և ուր որ հանդիպի նա՝ անենին չիօյլ-ատրեն նմա մերձենալ յորեւ հոգեւոր պաշտօն :

Կ. Պօլիս, (Տեղի կնքոյ)
22 Ապրիլ 1876 (Պատրիարքարանի)

Կ. Պօլսոյ ՆՈՐԱԳԻՐ անուն ազգային թերթին մէջ յոյժ հետաքրքրական և գրեթէ անհաւա-տալի տեղեկութիւններ կը թեւեռու մը 'իմանին որոշման միոյ Հապէշի կառավարութեան : Որոշ-չումն՝ որով ուսումնական վարդապետք և ե-պիսկոպոստնք պիտի խնդրուին եղեր 'ի սուրբ Էլմիաճնէ, որպէսզի Հապէշտանի նոր բացուե-լի վարժարանաց մէջ կրօնական վարդապետու-թիւն և այլ հարկաւոր ուսմունք դաս տալէ ետեւ, հայերէն գրարար լեզուն ևս ուսուցանին աշակերտաց . քանզի կառավարութիւնն որոշե-ր է, ըստ թղթակցին ՆՈՐԱԳԻՐ, որ Հապէշտանի պաշտօնական գրութիւնքն հայերէն գրարար լեզուաւ լինին : Միթէ զարմանալի և անհաւա-տալի չէ որ երբ մեք զմեր գրարար լեզուն մեռեալ կը համարեմք և նորա դասատուութիւնն երթալով գրեթէ կը խափանի ազգային դպրոցաց մէջ, միթէ զարմանալի չէ, կըսեմք, որ օտար ժողովուրդ մի փափաքի և կամենայ խօսիլ և գրել զայն պաշտօնապէս :

Ահաւասիկ ՆՈՐԱԳԻՐ թերթին վերոյիշեալ տեղեկութիւնքն .

«Երկպառակ մեր թղթակցէն ստացած ընդար-ձակ տեղեկութիւննս մեր ազգայնոցը հաղոր-դելն ամենակարեւոր նկատելով կը թուեմք համառօտաբար զետեղել աստ 'ի գրաւուն ու-շագրութեան սուրբ Յակովբայ վանուց միաբա-նութեան :

«Եթովպական կառավարութիւնը որոշե-ր է մասնաւոր պաշտօնակալ մը ուղղել առ մայր Ա-թոռն Արարատայ և խնդրել ընդհանուր լուսա-

հովութիւնն և անտէրունչ որոց ընչից ապա-հովութեանը մասին հարկ եղած կանոնաց հաս-տատութիւնն ու գործադրութիւնն ըլլալով, Չեր Բարձրութիւնն իւր կրկնակի հրամանա-գրերով պահանջած էր Պատրիարքարանէս այն կանոնաց նկատմամբ կարծիք յայտնել :

Պատրիարքարանս այս մասին յատուկ մասնա-ժողով մը կարգած ըլլալով, յիշեալ մասնաժողո-վը կտակ ընելու գործը մինչև որոշեալ մէկ օտ-մանի մը մէջ ազատ թողելու և գործողութիւնն ու արձանագրութիւնը կանոնաւոր կերպով ըլ-լալու համար, Պատրիարքարանիս մինչև ցարդ 'ի գործ դրած և գնելիք եղանակներն 'ի քննի առնելէ ետեւ ծրագիր մը պատրաստեց որ հե-տեւեալ արդիւնքն ունեցած է :

Ամեն Հայ անհատներ, երբ զաւակ ունին, իրենց ստացուածքն եղած շարժական ընչից և գոյից և անշարժ միւլք, շէնք և հողէն միայն մէկ երրորդը կրնան ամբողջապէս կտակել ինչ-պէս որ կը կամին :

Եթէ զաւակ չունին, և ամուսին և հայր կամ մայր և կամ թոռ կան, վերոյիշեալ ստացուա-ծոց կէսը, իսկ եթէ ասոնք չկան ուղած կեր-պովն կրնան կտակել :

Կտակը չորս եղանակաւ կը ըլլայ :

Ա. Կտակ ընելու փափաք և կամք ունեցողն եթէ պաշտօնապէս կտակագիր պատրաստելու որ և է պատճառաւ կարող չըլլայ, իր տանքեց որ և է քահանայն կանչելով իր կամքը կը յայտնէ . տա-քահանայն կանչելով իր կամքը կը յայտնէ . տա-քահանայն անմիջապէս պատկանած եկե-ղեցւոյն աւագ քահանայն և 'ի բացակայութեան աթոռակալ քահանայն, և թաղ. խորհուրդէ :

արդարև ծայրագոյն և վեհափայլ Պատրիարք Ս. Գեորգ արքայական կաթողիկոսէն՝ որ 20ի տարեկան վարդապետներ և 4 եպիսկոպոս յանձնէ իրեն վասն կրօնական և ուսումնարան բարեկարգութեան յիշովական երկրին : զի ութ նոր վարժարան պիտի բացուի ինքով պէտք զանազան կողմերը :

Այս վարժարանաց երեքն իգական և հինգն արական սեռի պիտի յատկացուի :

Յերկրին պաշտօնական լեզուն հայերէն գրաւոր լեզուն վերածելու համար նոր բացուելիք վարժարանները նախ հայերէն լեզուն պիտի սովորեցնեն և ապա կարևոր նկատուած ուսման քննքն չայ լեզուաւ պիտի աւանդուին :

Քարոյնքը ցերեկօթիկ պիտի ըլլան և հինգ տարեկան տղէն մինչև երեսուն տարեկան երիտաւորք պիտի ընդունին : Յիշեալ վարժարանաց մէջ ինքովական լեզու բնաւ չպիտի խօսուի և մինչև որ հայերէնի վարժութիւն գոյանայ՝ աշակերտք նշանացի կերպով պիտի բացատրեն իրենց միտքը : Գարոյնաց մէջ հայերէն լեզուն սովորող չափահասք հետզհետէ կառավարութեան պաշտօններու պիտի դուրսնան :

Ամուսնութիւնը կրօնական և քաղաքական պիտի ըլլայ, և բոլոր վարժարանաց դաստառու անօրէններն ի դասուց կըրականաց պիտի ըլլան ի բաց առեալ զինուորական և բժշկական դպրոցները, որոնք մէկ տարի վերջը պիտի բացուին և անդ չայ լեզուին վարժուող աշակերտներէն պիտի ընդունուին :

Այստարակոյն եմք որ վեհափայլ արքայական կաթողիկոսն ըստ ինքրանայ ինքովական կառավարութեան կարի յարմարաւոր անձինք կընտրէ ինքեալ երկրին մէջ կրօնական, ազգային և ուսումնական գաստիարակութիւնն առատապէս տարածելու և հիմնապէս տպաւորեցնելու :

Մեր թղթակիցը կը յաւելու թէ ինքովացող կայսրը գոհարազարդ խաչ մը պիտի ուղղէ այս առթիւ Նորին վեհափառ Սրբազնութեանն :

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

Բեդէրսպուրիի Հայոց եկեղեցւոյն աւագ քահանայ արքա՝ տէր Գրիգոր Հօր յանկարծաստ լիծանն ծանուցանելով մեզ, նոյն մայրաքաղաքին մեր յարգոյ թղթակիցը բարեխիշատակ հանգուցելոյն փառաւոր յուզարկաւորութեան տաւոր հանգէսն և նորա բարուց և վարուց համեմատման հետ ինքով կերթի կտակարարին մօտ ասոնց՝ և եթէ հաջորդելով Եւանջելոս և ուրիշ անձանց ներկայութեանը կտակարարն ըստ վերոյիշեալ պայմանաց կտակի իր Կրք իր յայտնէ, որ եթէ դաւառներու մէջ պատահաւորապէս յարաբարանին, և եթէ Պօլոյ մէջ ըլլայ Պատրիարքարանին իմաց կըտրուի որ ստուգուեցին վերջը կըհաստատուի :

Բ. Բերանացի յայտարարութեամբ չըլլալով զբաւոր եղած կտակն է, որ կտակարարը կըտարադրէ նախ կամ եթէ գիր չգրած՝ կըկնքէ կամ կըմատնահարէ և կամ խաչ նշան կըգնէ, և ապա 2—3 կրօնական և աշխարհական անձինք վայր գրուելէն ետքը, եթէ Պօլոյ մէջ է, Պատրիարքարանին, իսկ եթէ գաւառաց մէջ է, առաջնորդին կամ փոխանորդին վաւերացմամբ օրինաւոր կըլլայ :

Գ. կտակագիր մը վկայից ներկայութեամբ պատրաստուած չըլլալով հանգ երձ օրինաւոր և վաւերական կըլլայ, եթէ կտակագիրն սկիզբէն մինչև վերջը կտակողին ձեռագրովը շինուած և ստորագրութեամբ հաստատուած է :

Դ. կտակողին մահուանէն վերջը երեան գաւառ մտք գաղանի կերպով շինուած կտակագիրն է, որ կտակողը պահարանի մը մէջ կըփակէ և վրան կըկնքէ, և իր և 2—3 վկայից ստորագրութեամբ կըվաւերանայ պահարանը :

Ե. Գաւառներն եթէ կտակներու մասին վեճ ծագի, նախնական քննութիւնը կըլլայ առաջնորդարանի մէջ խառն ժողովով, և վերաքննութիւնը կըլլայ Պատրիարքարանի մէջ : Ամեն կըտակաց արձանագրութիւնքը և գործադրութիւնը իրենց պատկանած տեղերը ժողովով

մատուցող նկարագրութիւնն հարգած է մեզ յատուկ յօդուածով մի, որ հետեւեալն է :

«Տարւոյն Մարտ աշուոյ 26ին տեղւոյն եկեղեցեաց աւագ քահանայն Գրիգոր Աստուածատրեան տէր Գրիգորեանց, կնքեց իւր երկրաւոր կեանքը և փոխեցաւ առ Աստուած, անմիջեալ և մեծ սգոյ մէջ թողնելով իւր ամուսինը և ինն չափահաս զաւակունքը, որոց համար հոգածու հայր էր : Բարեխիշատակ հանգուցեալն որ 1845 թուականին ձեռնադրուած էր քահանայ Քիչնէ քաղաքի մէջ իզմիրցի Գեորգ եպիսկոպոսէն, երեսուն տարի էր որ կըծառայէր Ս. Պետերբուրգայ Հայոց եկեղեցեաց մէջ, ամենայն ջերմեանով իրենց հովուելով մայրաքաղաքի պատուէրի սակաւութիւն ժողովուրդը : Նա իւր անհամեմատ բարի բնաւորութեամբն տունեցուն հետ գիտէր որպէս արժանն է՝ սիրով կենցաղաւարիլ և ամենեցուն հաճոյանալ : Ուստի որպէս արթուն հովիւ ժողովուրդոց յարգանքը և սէրը կըլայնէր միշտ, և էր յաշտ ամենեցուն պատկառելի հայր : Որպէս ժիր մշակ զարմանալի իմն կերպով տրամ էր հանգուցեալը եկեղեցին, ուր միշտ կը յաճախէր, և արի իւր պաշտօնին մէջ : Այլև հմուտ էր եկեղեցական կարգաց և յոյժ սիրող ժամասացութեան : Նաև քաջ տաղանաց, որոյ համար շատ յաջողակ և ներդաշնակ ծայն էս ունէր : Միով բանիւ, լուսահոգին էր այն հինաւուրց եկեղեցականներէն մէկը, որ թէև բարձր ուսում չունէր, սակայն բարոյական և առաքինութիւն ունէր, որ առ հասարակ և մանաւանդ եկեղեցականաց առաջին և գովելի արժանաւորութիւններէն մէկն է : որոյ համար իսկ այնչափ կըսիրէին զնա թէ իշխանքն և թէ հասարակ ժողովուրդի :

«Անբժշկելի և անտանելի սրտի ցաւը՝ որ երեք տարիէ ի վեր կընեղէր և կըտանջէր զինքը, այնպէս մէկ րոպէի մէջ քանդեց մարմնոյն այն գեղեցիկ շինուածքը, իւր վաթսուներկու ամաց հասակին մէջ, որ ինքն ևս չիմացաւ ըստորում մէկ այլ ննջեցալ դէպի հանգստութեանց յուղեորելոյ ժամանակ յանկարծ ճանապարհին վայր անկաւ և հոգին աւանդեց նոյն րոպէին :

«Թաղման օրն որ էր Ծաղկաղարդի կերակէն սոգորականէն շատ աւելի բազմութիւն կայր եկեղեցին, որոնք յատկապէս իւրեանց հանգուցեալ հօր քահանայապետը թաղման փառաւոր հանդէսը տեսնելոյ և իւրեանց վերջին հրաժարականը տալոյ համար եկած էին Ս. Եկեղեցին,

որ այն օր իւր սրբազնագործ պաշտօնեաներէն մէկուն պիտի յուղեորէր զնալ ի տուն իւր յաւետենից և առ ցանկալին իւր Քրիստոս առ ի կալ միջնորդ վասն փոքու հօտին իւրոյ :

«Այն օր պատարագին էր գերա. ծերունին Եփրեմ վարդապետ Ալթինեանց, որ ողջունէ ժամանակ, որպէս օրէն է՝ սուրբ Մեռնիւն օծելով զճակատ և զաջոյ ձեռն հանգուցեալ քահանային, իսկ պատարագէն յետոյ որպէս հարկն է՝ հանգիսաւոր կերպով կատարելով հանգուցելոյ կարգը, բաղմութեամբ Հայ ժողովուրդոց քաղաքիս, ի՞նչ տխուր զգացմամբ յուղարկաւորեցին դէպի հանգստարան, որ մինչև ի կէս ճանապարհն ձեռքով տարին հանգուցելոյ դադարը, և արտասուօք ի գերեզման իջուցին :

«Հանգուցեալը՝ ի վարձ բազմամեայ ծառայութեան իւրոյ վարձատրուած էր ի հոգեւոր իշխանութենէ քահանայական արժաթեայ ոսկեզօծ, և վարդապետական ականակուռ խաչիւք իսկ ի մարմնաւոր իշխանութենէ ունէր ստացած զանազան կարգի պատուաւոր շքանշանք» :

Յարգոյ խմբագիր Արշալոյ՝ Արարիկեան պատուական լրագրոյն :

Մեծ ուրախութիւն է մեզ ամեն անգամ որ տապարեկ կուգամք մեր շնորհակալութիւնները յայտնելու ամեն անոնց որ Հայ ընթերցատան յարատեւութեան և պայծառութեան համար իրենց օգնութիւնները չեն զլանար : Այս հոգեւորաւոր անձանց կարգին է նաև մեծա. Պ. Գ. Թ. Բարադեան(1) ի Ձիւրիք՝ որ սկիզբէն ընթերցատան հաստատութեան և յառաջադիմութեան համար ստակ և աշխատութիւն չնայելէ զատ՝ մինչև հիմա ի հեռուստ ալ միշտ կըլինամք թէ բարոյապէս և թէ նիւթապէս : Ըսածնուս վերջին մէկ ապացոյցը կըհամարուի այս անգամ զրկած եթէ կտոր աշխարհագրական տախտակները, որոնցմով ընթերցատան սրահը խիստ վայելուչ զարդարուեցաւ : և են Երկրագունտ, Ասիա, Եւրոպա, Աֆրիկէ, Ամերիկա երկու կտոր (Հիւսիսայինը և Հարաւայինը զատ զատ) և Ուկրաինիա, որոնցմէ միայն Եւրոպան լոկ Գերմանեթէն է, իսկ մնացածները հայերենով խառն :

Այսու պատեհութեամբ կիովթամք նաև մեր մասնաւոր շնորհակալութիւնները մատուցանել վերապատուելի Հայր կղեմէս Սիպիլեանի՝ որ իր խոստման համեմատ հաճեցաւ մեծա. Պ. Մամուրեանի միջոցաւ ընթերցատանս թանգարանին 30 հատ Ռուբինեան արժաթի և պղնձեայ պլակալ գրամներ նուիրել : որոնք հնութեանց թանգարան մ'ալ հաստատուելու գրգիւ պիտի ըլլան մեզ եթէ Հայր Սիպիլեանի ազգասիրութեան հետեւողներ ունենամք : ուստի այժմէն կը յայտնեմք այն ամեն ազգայնոց որոնք որ թէ ազգային և թէ օտար որ և է հնութիւն մի տնիս և կուզեն ընթերցատանս նուիրել, շնորհապարտ պիտի ընեն զմեզ :

Յարգոյ խմբագիր, ինքերելովոր մեր օրն համառօտ գրութիւնը Ձեր ազգօգուտ լրագրոյն յառաջիկայ թուով հրատարակելու բարեհաճելէ մնամք շնորհապարտ : Տնօրէն խորհուրդ ՀԱՅ ԸՆԹԵՐԾԱՏԱՆ Իզմիր, 10 Մայիս 1876 :

Հետեւեալ յօդուածոյն հրատարակութիւնը խնդրեցաւ ի մէջ թախանձանք :

«ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐԻԼ ԶՐԼԼԱՐ»

Երբեմն հայերէնի աւերակներուն մէջ, Պոլսի մի քանի ծաղաւելի մակդիրն առնող կապելայի բառարաններու աչքը չլող փայլի մ'երեւցաւ : Փայլակ, որ իմ վրայ կայծակներ թափել կ'երոզէր : բնական է, փայլակէն ետեւ կայծակ կուայ : ինչ կայծակներ, բեկիւրի շուշուր խառն ինչ փաստարանութիւններ : . . . զորս փայլակն իսկ ետեւէն ընդ քարչ կածէր, Հօթիլիօթիլ խօսքեւուն վրայ բառային խաչակիրներ կարգելու յոյսով : Իմ սկզբունքը քննողը պատասխանել կըհրամայէ, և ոչ քննողի : կիրթի և ոչ բիրթի, և լուր կպատուի թէք ազեղ խօսողի դէմ : և ես զայն ըրի : Այն աւելնէ մինչև այսօր գեռ ական :

(1) Ընթերցատան հաստատութեան միջոցն ցայսօր մեծա. տեսք Գ. Զ. Բարադեան Ե. Յակոբեան եղբարք իրենց առատաձեռն Ե. յարաւե. Ե. Երեմեանի ալ ուսումնասիրական հիմնադրութեան առաջին կարգի բարեբարներն եղած են : տնք Աստուած որ իրենց բարի օրինակին շատ հետեւողներ ունենային :

Ծանօթութիւն : Նախագիտել :

